

УДК 316.43/.46/.723

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-4-2>**Лариса ОРДИНА,***orcid.org/0000-0003-4127-6225**кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Білоцерківського національного аграрного університету
(Біла Церква, Київська область, Україна) Larisaordina@ukr.net***Олександр ЯРМОЛА,***orcid.org/0000-0003-0972-1780**кандидат філософських наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Білоцерківського національного аграрного університету
(Біла Церква, Київська область, Україна) grom50515@ukr.net*

МОЛОДІЖНА СУБКУЛЬТУРА ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН: СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА, ФУНКЦІЇ

У статті узагальнено результати теоретичного аналізу та визначено історичні передумови виникнення молодіжної субкультури як соціокультурного феномена. Аналіз наукової літератури із соціокультурних питань свідчить, що в теоріях і концепціях учених існує багатовимірність підходів, а різні визначення молодіжної субкультури відрізняються не стільки протилежністю позицій, скільки повнотою охоплення їх характеристик.

Всезростаюча проблематичність соціально-професійного самовиявлення особистості, культурне урізноманітнення, збільшення обсягу і спектру субкультур, можливостей їх вибору, багатосторонність збільшують вірогідність часткової задученості все більшої частини молоді до субкультурних об'єднань. Саме необхідність адаптації молодіжної субкультури до об'єктивних змін у зовнішній і внутрішній ситуації, не завжди усвідомлювана не лише суспільством, але й субкультурою молоді, є рушійною силою динаміки феномену молодіжної субкультури.

У дослідженні інтерпретовано поняття «молодіжної субкультури», яка є частково скорельованою системою, що постійно розвивається внаслідок відкритості, володіє певною кількістю взаємодіючих між собою елементів. Так, визначено такі структурні компоненти молодіжної субкультури: соціально-адаптивний, який передбачає загальнокультурну соціалізацію як форму специфічного культурного розвитку; ціннісно-нормативний, що характеризує ціннісні орієнтації та специфічні норми, а також звичаї, погляди, символи, стереотипи, мову, діалект, сленг, етикет) тієї чи іншої молодіжної субкультури, що визначають тип і спосіб мислення, усвідомлення й поведінку певної субкультури, за допомогою якої відбувається ідентифікація членів певної спільноти; дозвіллево-діяльнісний, основу якого становлять розважально-рекреативна спрямованість, стереотипізація вибору культурних цінностей, гедонізм як провідна ціннісна орієнтація. Органічний зв'язок і взаємовплив компонентів молодіжної субкультури зумовлюють її цілісність як певної системи й поліфункціональність, серед яких виділяємо соціалізуючу, креативну, інтегративну функції.

Ключові слова: адаптація, ціннісні орієнтації, самоорганізація, дозвіллева діяльність, гедонізм.

Larysa ORDINA,*orcid.org/0000-0003-4127-6225**Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Social Humanitarian Disciplines
Bila Tserkva National Agrarian University
(Bila Tserkva, Kyiv region, Ukraine) Larisaordina@ukr.net***Oleksandr YARMOLA,***orcid.org/0000-0003-0972-1780**Candidate of Philosophy Sciences,
Associate Professor at the Department of Social Humanitarian Disciplines
Bila Tserkva National Agrarian University
(Bila Tserkva, Kyiv region, Ukraine) grom50515@ukr.net*

YOUTH SUBCULTURE AS A SOCIOCULTURAL PHENOMENON: ESSENCE, STRUCTURE, FUNCTIONS

The article summarizes the results of theoretical analysis and defines the historical prerequisites for the emergence of a youth subculture as a socio-cultural phenomenon. Analysis of scientific literature on sociocultural issues shows that in the theories and concepts of scientists there is a multidimensional approach and various definitions of the youth subculture differ not so much in the opposite positions as in the completeness of the coverage of their characteristics.

The ever-increasing problematic social and professional self-expression of personality, cultural diversity, an increase in the volume and spectrum of subcultures, the possibilities of their choice, multi-ethnicity increase the likelihood of the partial involvement of more and more young people in subcultural associations. It is the need to adapt the youth subculture to objective changes in the external and internal situation, not always recognized not only by society, but also by the youth subculture, that is the driving force of the dynamics of the youth subculture phenomenon.

The study interprets the concept of youth subculture, which is a partially correlated system that constantly develops due to openness, has a certain number of interacting elements, defines the structural components of the youth subculture: socio-adaptive, providing for general cultural socialization as a form of specific cultural development; value-normative, characterizing value orientations and specific norms, as well as customs, views, symbols, stereotypes, language, dialect, slang, etiquette, etc.) of a particular youth subculture, which determine the type and way of thinking, awareness and behavior of a certain subculture, through which the identification of members; of leisure-activity, the basis of which is an entertaining and recreative orientation, stereotyping the choice of cultural values. The organic relationship and the mutual influence of the components of the youth subculture determine its integrity as a certain system and polyfunctionality, among which we distinguish socializing, creative, integrative functions.

Key words: adaptation, value orientation, self-organization, leisure activities, hedonism.

Постановка проблеми. В умовах динамічних змін (переоцінки цінностей, зіткнення конфліктуючих ідеологій, ослаблення державних і громадських регулятивів, посилення модернізаційних тенденцій і відродження традиційного національного буття) змінюються зміст і темпи соціалізації молоді. Молодіжні угруповання, підкреслюючи зовнішніми ознаками свою осібність, поширюючи елементи свого культурного поля, зароджуються у великих містах, мегаполісах, велика концентрація в яких створює необхідне середовище і потребу у специфічній ідентифікації як формі самозбудження і протидії зростаючому відчуженню й нівелюванню особистості. Це пов'язано із соціальною зрілістю молоді, потребою самоутвердження. Тому субкультуризація молоді стає природним бажанням, шляхом чи етапом її загальнокультурної соціалізації як форма специфічного культурного розвитку. Жорсткі умови практичного життя випробовують молодь і прискорюють її соціалізацію. Тому актуальною стає проблема соціальної значимості діяльності субкультур у молодіжному середовищі, що вимагає історичного, політологічного, філософського й педагогічного аналізу їх функціонування в Україні.

Аналіз досліджень. Протягом тривалого часу молодіжна проблематика знаходиться в полі зору широкого кола вчених-суспільствознавців: опановуються підходи до осмислення молодіжних субкультур як виміру людського життя (Є. Борінштейм, С. Левікова, М. Саркітов); досліджуються світогляд молоді, моральні та естетичні цінності, суперечності духовного становлення молоді, спе-

цифіка молодіжної субкультури (А. Бержанір, І. Бех, М. Головатий); визначено соціальну сутність молодіжних субкультур, види, особливості та ознаки (Ю. Волков, М. Вебер, Е. Дюркгейм, А. Фліер, Т. Щепанська); розроблено концептуальні ідеї, що сприяють вирішенню психологічних проблем існування субкультур у молодіжному середовищі (Г. Абрамова, І. Башкатов, І. Кон); проаналізовано проблеми й перспективи державної молодіжної політики на загальнонаціональному й регіональному рівнях (І. Гайванович, М. Перепелиця, М. Руткевич, Н. Соболева, Г. Циганенко, В. Юхименко); досліджено проблеми впливу соціальних факторів і специфічних особливостей віку на формування свідомості й ставлення до дійсності (Ю. Зубок, Л. Коган, В. Криворученко, Б. Ручкін, В. Семенов, В. Чупров).

Такі ретельні дослідження засвідчують високий рівень пізнання молодіжних проблем. Систематизація знань про субкультури, проведена цими вченими, специфічна. Вона або пов'язана з іншими соціальними умовами, що відрізняються від сучасних, або її мета складає актуалізацію і розгляд інших аспектів у розвитку й соціальному вияві субкультур та їхніх молодіжних видів. Віддаючи належне науковій і практичній значущості праць, у яких розглядаються питання світоглядних орієнтацій молоді, необхідно зазначити, що в науковій літературі відсутній цілісний аналіз цієї проблеми. Щодо соціальних взаємодій молодіжних субкультур і суспільства багато питань залишаються невирішеними, тому виникає потреба в нових дослідженнях і узагальненнях.

Мета статті – визначити сутність молодіжної субкультури як соціокультурного феномена, її структурні компоненти та функції.

Виклад основного матеріалу. Період молодіжної субкультури охоплює соціальне і ставе дозрівання, а її поява припадає на середину 50-х років ХХ ст., пов'язаних із науково-технічною революцією, продовженням періоду соціально-повноцінного входження у життя. Цементує учасників субкультурної групи центральна ідея, яка часто є тотожною меті. Одні субкультури спрямовані на розширення свого кола, інші – на його звуження, обмеження доступу, швидку елітність, яка супроводжується протиставленням своїх норм зовнішнім, використанням сленгу, зовнішньої атрибутики і символів.

Першим фундаментальним дослідженням молодіжної субкультури вважається праця Діка Хебдіге «Ті, що ховаються у світі: спостереження і образ молоді», яка вийшла в Лондоні у 1988 році. Дослідник зауважує, що субкультуру вирізняє особливий стиль життя, продиктований особливим світосприйняттям, завдяки власній субкультурі відбувається «соціальна ідентифікація членів певної спільноти». Тобто молода людина визначає себе серед інших, тим самим позиціонує себе у суспільстві (Dick Hebdige, 1988: 24).

Як ми вже знаємо, причиною формування субкультур у суспільстві є потреба «втєкти» (у прямому й переносному сенсі), а значить протиставити себе панівній офіційній культурі. Ця потреба є формою реалізації іншої, набагато ширшої потреби людини, яка живе у суспільстві, а саме майже стихійної, часто не усвідомленої й раціонально не сформульованої потреби по-новому визначити щось важливе для суспільства. У пошуках рішень люди виявляють, що вони не самотні, що існують інші з такими ж проблемами, і таким чином починають розуміти, з якою саме субкультурою вони себе ідентифікують (ототожнюють) (Кремень, 2008). Висловлювати це почуття тотожності зовні (зовнішністю, поведінкою, участю в акціях) чи ні – особиста справа кожного, це вільний вибір людини. Увійшовши в субкультуру, людина, нехай різною мірою, але стає частиною цілого. Тому субкультури виникають як відповідь на неможливість панівної культури задовольнити їхні потреби.

Беручи до уваги різні підходи і намагаючись врахувати різні сторони визначення молодіжної субкультури, ми спробували окреслити наше розуміння цього феномену у такий спосіб: «Молодіжна субкультура є частково когерентною (скорельованою) системою всередині загальної сис-

теми культури, яка в онтогенетичному аспекті представляється як фаза розвитку, через яку відбувається визначення соціального статусу молоді людини, її самоідентифікація та особиста самореалізація»(Ордіна, 2020: 105).

Серед розмаїття структурних компонентів молодіжної субкультури, в основу яких покладено принцип цілісності, вичленимо ключові, опорні, ті, які охоплюють поняття цього феномену як системи. У наших міркуваннях такими є соціально-адаптивний, ціннісно-нормативний, дозвілєво-діяльнісний. Розглянемо їх послідовно.

Соціально-адаптивний компонент молодіжної субкультури передбачає здатність особистості до відповідних реакцій на зовнішні і внутрішні процеси, які відбуваються у суспільстві, адаптації власного існування та життєдіяльності. Центральними проблемами субкультур молоді є проблеми самовизначення і самознаходження молоді людини. Для встановлення такого соціального прогнозу соціологи вивчають спосіб життя, своєрідність групової свідомості, потреби і запити, структуру та ієрархію смисложитєвих цінностей, реалізацію житєвих планів і сподівань різних груп молоді (Семашко, Піча, Погорілий, 2002). Значимість соціально-адаптивного компоненту у нашому дослідженні полягає у визнанні й розумінні складності і багатого розмаїття культур світу, форм самовираження й способів вияву людської індивідуальності.

Ціннісно-нормативний компонент визначає специфічні норми та звичаї, погляди і цінності, ціннісні орієнтації (а також символи, стереотипи, мову, діалект, сленг, етикет) тієї чи іншої молодіжної субкультури, що визначають тип і спосіб мислення, усвідомлення та поведінку певної субкультури, за допомогою якої відбувається ідентифікація членів певної спільноти. Основу ціннісно-нормативного компоненту визначають різні рівні, які відображають діалектичний процес взаємодії традицій та інновацій у молодіжній субкультурі.

Всередині системи цінностей субкультури та її статусної структури відбувається соціалізація членів такої соціальної групи. Низький рівень індивідуалізації та розпізнання культурних цінностей, який пов'язується з груповими стереотипами та ієрархією цінностей у неформальній групі спілкування, недостатній рівень національної самоідентифікації, що сприяє легкому засвоєнню в молодіжній свідомості прозахідних цінностей, формує сучасний образ молодіжної субкультури в Україні.

Основу *дозвілєво-діяльнісного компоненту* становить розважально-рекреативна спрямова-

ність, стереотипізація вибору культурних цінностей, гедонізм як провідна ціннісна орієнтація. Молодь як найбільш чутлива і сприйнятлива група першою сприймає нові форми розвитку у сфері дозвілля з усіма позитивними і негативними явищами. Її не можуть до кінця задовольнити існуючі загальноприйняті розваги та способи провадження часу (Цимбалюк, 2003).

Характерними ознаками дозвіллево-діяльничого компоненту є отримання задоволення, розваги, урізноманітнення життя. Молодіжна субкультура виконує певні функції у процесі життєдіяльності.

Її *соціалізуюча* функція передбачає процес залучення молодих людей відповідної групи в систему суспільних відносин, освоєння нею соціальних ролей, її соціальне, економічне, політичне самовизначення. Рівень соціалізуючої функції молодіжної субкультури є своєрідним розподілом формування соціальних якостей, показником міри їх вираження. Характерною рисою молодіжної субкультури є її подвійна соціалізація, що виявляється сутнісною специфічною домінантною рисою молодіжної субкультури.

Креативна функція молодіжної субкультури реалізується у розвитку творчих здібностей особистості, продуктах творчості, творчому мисленні. Креативна функція насамперед виявляє себе у мистецтві і реалізується в інтерпретації та імпровізації його творів. Функціонування молодіжної субкультури пов'язане з основними місцями, де створювалося і створюється мистецтво, якими стали художні майстерні і так звані «квартирні» виставки, приватні квартири, кафе, дискотеки в навчальних закладах освіти.

На думку Е. Торранса, креативність включає в себе підвищену чутливість до проблем, до дефіциту або суперечливості знань, дії за визначенням цих проблем, пошук їх рішень на основі висунення гіпотез, перевірку й зміни гіпотез, формулювання результату рішення (Torrance, 1965). Рівень креативності молодої людини в субкультурі виявляється в умінні формувати творчі рішення реальних соціально-значимих завдань,

виробленні потреби творчих пошуків і впевненості у своїх можливостях.

Інтегративна функція виявляється у прийнятті індивіда іншими членами групи, у процесі встановлення оптимальних зв'язків між відносно самостійними соціальними групами та подальшому їх перетворенні у єдину цілісну систему, в якій її частини узгоджені та взаємозалежні на основі загальних цілей, інтересів. Субкультура формується в результаті відокремлення й інтеграції осіб, чия поведінка та спосіб життя не відповідають нормам і цінностям більшості. Інтеграція субкультурних груп є наслідком тиску соціального контролю і за ступенем обернено пропорційною йому.

Основна мета молодіжного угруповання виявляється у потребі людини належати до визначеної групи, входження в яку дозволяє їй відчувати себе захищеною і впевненою, коли група не поглинає, а дозволяє відкривати широкий простір для різнобічного й гармонійного самовиявлення.

Висновки. Молодіжна субкультура формується в результаті відокремлення й інтеграції людей, чия поведінка та спосіб життя не відповідають нормам і цінностям більшості. Виокремлюючи структурні компоненти молодіжної субкультури, вважаємо за необхідне підкреслити, що їх розподіл на окремі елементи носить умовний характер. Так, від процесів соціалізації та адаптації залежить характер норм і ціннісних орієнтацій. Цінності ж і норми поведінки членів групи нерозривно пов'язані з дозвіллевою діяльністю.

Функціональний аналіз дозволив визначити, що життєдіяльність молодіжної субкультури виявляється у детермінованості соціальної поведінки членів групи; цілісності й самостійності щодо інших субкультур; специфіці соціально-психологічних рис; об'єктивності існування (*соціалізуюча функція*); реалізації творчих здібностей особистості, продуктах творчості, творчому мисленні, вияві у мистецтві (*креативна функція*); у потребі людей об'єднуватись, у психологічному захисті, в утвердженні себе у собі подібних (*інтегративна функція*).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хедбіге Дік. Ті, що ховаються у світі: спостереження і образ молоді. Лондон : Рутледж, 1988. 36 с.
2. Енциклопедія освіти. Субкультура / за ред. В. Кременя. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 884 с.
3. Ордіна Л. Соціально-адаптаційний компонент молодіжної субкультури. *Ольвійський форум – 2020: залучення патріотично активної молоді до розвитку громадянського суспільства як чинник соціальної безпеки України* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Миколаїв, 2020. С. 105–106.
4. Семашко О., Піча В., Погорілий О. Соціологія культури : навчальний посібник. Київ : Каравела, 2002. 334 с.
5. Цимбалюк Н. Організація та методика культурно-дозвіллевої діяльності. *Теоретичні основи культурно-дозвіллевої діяльності*. Київ : ДАКККІМ, 2003. 201 с.
6. Torrance E. Guiding creative talent. Englewood Cliffs. NY : Prentice-Hall, 1965. 128 с.

REFERENCES

1. Khebdihе Dik. Ti, shcho khovaiutsia u sviti: sposterezhennia i obraz molodi [Hiding in the Light: Youth Surveillance and Display]. London : Rutledzh, 1988. 36 s. [in Ukrainian].
2. Entsyklopediia osvity. Subkultura / za red. V. H. Kremenyа [Encyclopedia of Education. Subculture]. Kyiv : Yurinkom Inter, 2008. 884 s. [in Ukrainian].
3. Ordina L. Sotsialno-adaptatsiinyi komponent molodizhnoi subkultury [Social-adaptive component of youth subculture]. *Olviiskyi forum – 2020: zaluchennia patriotychno aktyvnoi molodi do rozvytku hromadianskoho suspilstva yak chynnyk sotsialnoi bezpeky Ukrainy : materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Mykolaiv, 2020. S. 105–106 [in Ukrainian].
4. Semashko O., Picha V., Pohorilyi O. Sotsiologhiia kultury : navchalnyi posibnyk [Sociology of culture : tutorial]. Kyiv : Karavela, 2002. 334 s. [in Ukrainian].
5. Tymbaliuk N. Orhanizatsiia ta metodyka kulturno-dozvillievoi diialnosti [Organization and methods of cultural and leisure activities]. *Teoretychni osnovy kulturno-dozvillievoi diialnosti*. Kyiv : DAKKKiM, 2003. 201 s. [in Ukrainian].
6. Torrance E. (1965) Guiding creative talent. Englewood Cliffs. NY : Prentice-Hall. 128 с.